

## Τα ιδιοκτησιακά καθεστώτα της φύσης

Δήμητρα ΚΟΥΜΠΑΡΟΥ\*

**Τ**α ιδιοκτησιακά καθεστώτα είναι ανθρώπινες κατασκευές που παίζουν σημαντικό ρόλο στο οργανωτικό πρότυπο των κοινωνικών δομών. Συγκεκριμένα ιδιοκτησιακά καθεστώτα επιλέγονται για συγκεκριμένους κοινωνικούς σκοπούς (Bromley 1992), και αναπτύσσουν τα χαρακτηριστικά τους, ως συνέπεια του τι θεωρείται σπάνιο και τι θεωρείται πολύτιμο. Τα καθεστώτα ιδιοκτησίας - η ελεύθερη πρόσβαση, η κρατική ιδιοκτησία, η κοινωνική ιδιοκτησία και η ιδιωτική ιδιοκτησία (Πίνακας 1) - τα οποία περιγράφονται και προσδιορίζονται από το κοινωνικό, πολιτισμικό και οικονομικό πλαίσιο στο οποίο λειτουργούν και αναπτύσσονται, διαμορφώνουν και οριοθετούν και τη σχέση Ανθρώπου - Φύσης.

Ιδιοκτησία είναι τη διεκδίκηση του πόρου, των προϊόντων, των υπηρεσιών και των αγαθών που προέρχονται από αυτόν. Η αξίωση των ωφελημάτων, τα οποία απορρέουν από τη

διαθεσιμότητα και την ένταση χρήσης του πόρου συγκροτεί το δικαίωμα της ιδιοκτησίας (Gibbs and Bromley 1989) και αποτελεί ένα από τα εργαλεία οργάνωσης της κοινωνίας. Η δομή και το περιεχόμενο των ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων που εμφανίζονται και λειτουργούν σχετίζονται με τα περιθώρια και τις δυνατότητες επιβολής ελέγχου και κόστους που μπορεί να θέσει μία κοινωνική ομάδα στις υπόλοιπες (Baden and Stroup 1977).

Όσον αφορά στα ιδιοκτησιακά δικαιώματα, θεωρείται περίπου δεδομένο ότι οι φυσικοί πόροι διαζευκτικά είτε είναι ιδιωτικοί, είτε ανήκουν στο Κράτος, σύμφωνα με τα δυτικά πρότυπα αντίληψης τους θεσμού της ιδιοκτησίας. Αυτό όμως, δεν δηλώνει αξιωματικά ότι δεν υπάρχουν πόροι και στον Δυτικό κόσμο, φυσικοί και μη, που τελούν υπό ένα 'τρίτο καθεστώς' το καθεστώς, δηλαδή, της Κοινοτικής ιδιοκτησίας.

---

\*Δήμητρα ΚΟΥΜΠΑΡΟΥ, Κοινωνική Ανθρωπολόγος - Δρ. Περιβαλλοντολόγος

Πίνακας 1. Τα καθεστώτα ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων

|    |                                              |                                                                                                                                                                 |
|----|----------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1. | Ελεύθερη Πρόσβαση ( <i>res nullius</i> )     | Τα δικαιώματα χρήσης δεν είναι αποκλειστικά ούτε μεταβιβάσιμα, αλλά ανήκουν σε όλους                                                                            |
| 2. | Κρατική Ιδιοκτησία ( <i>res publicae</i> )   | Η ιδιοκτησία ανήκει στο Εθνικό Κράτος ή βασίλειο                                                                                                                |
| 3. | Κοινοτική Ιδιοκτησία ( <i>res communes</i> ) | Τα δικαιώματα χρήσης ελέγχονται από συγκεκριμένη ομάδα, χωρίς να ανήκουν σε άτομα ή στο Κράτος, υπάρχουν κανόνες που ορίζουν ποιος θα χρησιμοποιήσει τι και πως |
| 4. | Ιδιωτική Ιδιοκτησία                          | Τα δικαιώματα ανήκουν σε ιδιώτες ή συλλογικές οντότητες απαρτιζόμενες από ιδιώτες                                                                               |

(Πηγή: Berkes and Farvar, 1989)

Η επιλογή του ιδιοκτησιακού καθεστώτος σε κάθε περίπτωση υπαγορεύεται από τη σημασία που αποδίδεται στο φυσικό πόρο, την αξία με την οποία αποτιμάται, αλλά ταυτόχρονα και από το ευρύτερο θεσμικό οργανωτικό πλαίσιο της κοινωνικής οργάνωσης, το οποίο προσδιορίζει τη δομή, το δίκτυο και το πλέγμα των σχέσεων που αναπτύσσονται ανάμεσα στα άτομα.

Η ελεύθερη πρόσβαση είναι το καθεστώς στο οποίο δεν λειτουργούν κανόνες και το κάθε άτομο ασκεί το δικαίωμα ιδιοκτησίας, ανεξάρτητα από τα άλλα ή από άλλες κοινωνικές ομάδες. Ουσιαστικά πρόκειται για το καθεστώς εκείνο υπό το οποίο κανείς μπορεί να ασκήσει χωρίς περιορισμούς και ελέγχους το δικαίωμα χρήσης και οικειοποίησης του πόρου. Το καθεστώς της ιδιωτικής ιδιοκτησίας υπόσχεται αποτελεσματικότητα, εις βάρος, όμως, κάποιων αρχών της δημοκρατίας και της ευθυδικίας, ενώ η κρατικοποίηση ικανοποιεί τις αρχές αυτές, εις βάρος όμως της αποτελεσματικότητας και της αποδοτικότητας, περιλαμβάνοντας και την οικονομική διάσταση των παραπάνω όρων.

Οι παραπάνω κατηγορίες-ομάδες των ιδιοκτησιακών καθεστώτων, αφορούν στο παγκόσμιο πρότυπο οργάνωσης της φύσης κι οριοθέτησης της σχέσης Ανθρώπου-Φύσης. Πρότυπο οργάνωσης που συναντάται σε όλα τα μήκη και πλάτη του κόσμου, Δυτικό και μη Δυτικό. Δομούνται στη διεθνή εμπειρία και πρακτική αφενός και στο ρωμαϊκό δίκαιο αφετέρου. Κάποιες ειδικές κατηγορίες της δημόσιας ιδιοκτησίας που συναντούμε στο ελληνικό δίκαιο, δηλαδή τα κοινόχρηστα πράγματα στα οποία ανήκουν οι ποταμοί, οι αιγιαλοί, τα δάση και τα κοινά τοις πάσι όπως ο ατμοσφαιρικός αέρας, η ανοικτή θάλασσα, δεν αναιρούν την υποταγή της φύσης στις τέσσερις παραπάνω κατασκευές. Αντίθετα εδραιώνουν την άποψη ότι τα ιδιοκτησιακά καθεστώτα αποτελούν ανθρώπινες κατασκευές για την εξυπηρέτηση συγκεκριμένων σκοπών. Έτσι για παράδειγμα, σύμφωνα με το ρωμαϊκό δίκαιο στα κοινά σε όλους (*res communes*) ανήκαν ο αέρας, το τρεχούμενο νερό, η θάλασσα κι οι αιγιαλοί, καθώς λόγω της φύσης τους δεν μπορούσαν, ούτε ήταν ανάγκη να υπαχθούν στην αποκλειστική εξουσία προσώπου και να αποτελέσουν μέρος της περιουσίας του. Στα δημόσια πράγματα (*res publicae*) δηλαδή στα προορισμένα στην κοινή χρήση, ανήκαν ανάμεσα σε άλλα, οι λιμένες, οι όρμοι. Το ελληνικό δίκαιο (Α.Κ 966-971)

λαπών παρουσιάζει αποκλίσεις από το ρωμαϊκό, που μπορεί να οφείλονται σε ιστορικούς λόγους ή σε νομοτεχνική διάκριση (Γεωργιάδης και Σταθόπουλος 1985).

### Οι κοινόχρηστοι πόροι

Πόροι, σύμφωνα με τους Grima and Berkes (1989), ορίζονται τα συστατικά του οικοσυστήματος που παρέχουν αγαθά και υπηρεσίες χρήσιμες στον άνθρωπο και στην κοινωνία. Για τον Randall (1981), ο πόρος είναι κάτι που είναι χρήσιμο και πολύτιμο στην κατάσταση που βρίσκεται χωρίς, δηλαδή, να έχει μεταποιηθεί από ανθρώπινες επεμβάσεις και ενέργειες. Σύμφωνα δε με τον Zimmerman (Grima and Berkes 1989) «οι πόροι δεν υπάρχουν, δημιουργούνται». Οι πόροι επομένως μπορούν να χαρακτηριστούν και ως πολιτισμικά προϊόντα, καθώς ορίζονται πολιτισμικά. Για τους Ινδιάνους της Ν. Αμερικής του 1800, το υγρόριο και το πετρέλαιο δε θεωρούνταν πόροι, σε αντίθεση με τη σημερινή τους υψηλή αξία. Περαιτέρω, η έννοια του πόρου ενσωματώνει την ιδέα της 'χρησιμότητας' και της 'προσφοράς'.

Στη προσπάθεια διαμόρφωσης εκείνης της πολιτικής που θα αντιμετώπιζε τα περιβαλλοντικά προβλήματα, αλλά παράλληλα και τα απορρέοντα κοινωνικά, την ιδιαίτερη προσοχή, διαφορετικών μεταξύ τους επιστημονικών κλάδων προκάλεσε μια συγκεκριμένη κατηγορία πόρων, οι "κοινόχρηστοι πόροι". Σε αυτή την κατηγορία θεωρείται κατά κανόνα ότι ανήκουν συνήθως δάση, βοσκότοποι, το νερό, η άγρια ζωή, τα αλιευτικά αποθέματα, κ.α.

Οι κοινόχρηστοι πόροι μπορεί να είναι φυσικοί (ατμόσφαιρα) ή κατασκευασμένοι (τεχνητοί, παρηγμένοι) από τον άνθρωπο (βιοδίκτυο) (Ostrom 1992). Βρίσκονται σε μία συγκεκριμένη τοποθεσία (όπως τα δάση) ή είναι "εφήμεροι" και "περαστικοί" (όπως τα ψάρια και τα άγρια ζώα). Μπορεί να είναι ανανεώσιμοι (βοσκότοποι) ή όχι (αποθέματα πετρελαίου). Ορισμένοι είναι τεχνικά μη διαιρετοί και επομένως δεν μπορεί να κερματιστούν για ν' αποτελέσουν τμήματα ιδιωτικής ιδιοκτησίας (ωκεανοί και

ατμόσφαιρα) (Buck 1989, Oakerson 1992).

Οι κοινόχρηστοι πόροι εμπεριέχουν στην έννοιά τους: (1) Το κόστος για την επίτευξη του αποκλεισμού των εν δυνάμει χρηστών. Σε ορισμένους κοινόχρηστους πόρους ο αποκλεισμός μπορεί να εφαρμοστεί εύκολα, ενώ για άλλους όπως για παράδειγμα τα αλίπεδα των ωκεανών είναι ιδιαίτερα δύσκολο εγχείρημα, τεχνικά και οικονομικά, να αποκλειστούν οι εν δυνάμει χρήστες. Συνεπώς το κόστος αποκλεισμού και περιορισμού της πρόσβασης είναι συνάρτηση της έκτασης του πόρου και της διαθέσιμης τεχνολογίας, αλλά και των κανόνων εισόδου και εξόδου. (2) Την παραδοχή ότι οι μονάδες του πόρου είναι αφαιρέσιμες σε σχέση με το απόθεμά του. Αυτό που αναλώνεται, χρησιμοποιείται κι αφαιρείται από τον πόρο (αγαθό ή υπηρεσία) παύει να υπάρχει και να είναι διαθέσιμο σε έναν άλλο χρήστη του πόρου (Ostrom 1992).

Οι κοινόχρηστοι πόροι αν και παρουσιάζουν κάποιες ομοιότητες με τα δημόσια αγαθά και τα ιδιωτικά αγαθά, διαφέρουν εννοιολογικά από αυτά. Τα δημόσια αγαθά προσφέρονται να χρησιμοποιηθούν από οποιοδήποτε αριθμό καταναλωτών, επειδή αυτά τα αγαθά καταναλώνονται συλλογικά. Τα δημόσια αγαθά και οι κοινόχρηστοι πόροι διαφέρουν στη συλλογικότητα της κατανάλωσης. Οι μονάδες που αφαιρούνται από τα δημόσια αγαθά, καταναλώνονται χωρίς να μειώνουν την ποσότητα που είναι διαθέσιμη για τους υπόλοιπους χρήστες ή καταναλωτές. Αντίθετα, οι μονάδες των κοινόχρηστων πόρων καταναλώνονται αφαιρετικά. Η "επενέργεια του πλήθους" ή η "κατάχρηση", προβλήματα των κοινόχρηστων πόρων, δεν υπάρχουν στη χρήση των δημόσιων αγαθών, όπως για παράδειγμα στην εθνική άμυνα (Ostrom 1992, Baden 1977).

Αντίθετα, τα ιδιωτικά αγαθά καταναλώνονται ατομικά. Αυτό που καταναλώνει το άτομο, είτε εξαντλείται, είτε είναι (τουλάχιστον προσωρινά) μη διαθέσιμο στους άλλους. Όπως και τα δημόσια αγαθά, οι κοινόχρηστοι πόροι κατανέμονται στους

χρήστες. Ακριβώς όπως και στα ιδιωτικά αγαθά, η χρήση των κοινόχρηστων πόρων χαρακτηρίζεται από ατομικούς καταναλωτές που προσπαθούν να οικειοποιηθούν ένα τμήμα ή ολόκληρο τον πόρο.

Εξαιτίας των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών αυτής της κατηγορίας των πόρων, των κοινόχρηστων πόρων, το ιδιοκτησιακό καθεστώς της κοινής ή κοινοτικής ιδιοκτησίας έχει προσφέρει εμπειρικά παραδείγματα επιτυχούς (σήμερα αειφορικής) διαχείρισης και οργάνωσής τους.

Προκύπτει ουσιαστικό ενδιαφέρον για τους κανόνες της κοινοτικής ιδιοκτησίας, το οποίο ίσως σχετίζεται ακόμη και με την επιβίωση των θεμελιωδών αρχών της δημοκρατίας, το σχεδιασμό σε τοπικό επίπεδο, τη συμμετοχή των πολιτών (αρχή της επικουρικότητας), την κοινωνία των πολιτών, τον εθελοντισμό, και την παρουσία μη κυβερνητικών οργανισμών κ.α. Τα καθεστώτα κοινοτικής ιδιοκτησίας ορισμένες φορές έχουν αποτύχει. Πολλές από αυτές τις αποτυχίες σχετίζονται με την εσωτερική οργάνωση της κοινότητας, αλλά και με τη διαχείριση των σχέσεων που αναπτύσσει με πολιτικές δυνάμεις εξουσίας, έξω από αυτήν (Ostrom 1977, Ostrom and Ostrom 1977, Ostrom 1987, Berkes 1989). Η κρατική ρύθμιση με την αυτοδιαχείριση των χρηστών και τη συμμετοχή τρίτων εταίρων (Μη-Κυβερνητικοί Οργανισμοί, Ερευνητικά Κέντρα ακόμη και Ιδιωτικές Εταιρείες) είναι μία, ανάμεσα σε άλλες, βιώσιμη επιλογή. Καμία, επομένως, θεωρητική γενίκευση δεν φαίνεται να αποκλείει εξ ορισμού ή *a priori* την οποιαδήποτε λογικά εναλλακτική λύση από τις παραπάνω.

### Η Ιδιωτική Ιδιοκτησία

Ορισμένοι οπαδοί της ιδιωτικοποίησης, στην προσπάθεια τεκμηρίωσης της "ορθολογικής" επιλογής της ιδιωτικής κατοχής ως "αειφορικό" μέσο διαχείρισης, δεν λαμβάνουν υπόψη την ιδιαιτερότητα των κοινόχρηστων πόρων, δηλαδή ότι μοιράζονται ορισμένα χαρακτηριστικά των δημοσίων αγαθών, χωρίς οι ίδιοι

να ανήκουν σε αυτή την κατηγορία.

Πιστεύουν ότι το καθεστώς της ιδιωτικής ιδιοκτησίας θα οδηγήσει στην ορθολογικότερη εκμετάλλευση και αξιοποίηση της φύσης, ενώ παράλληλα θα επιτρέψει την οικονομία των χρηματικών πόρων κρατικού χαρακτήρα, οι οποίοι καταναλώνονται για την προστασία και τη διατήρηση της Φύσης αλλά και στην αντιμετώπιση των κινδύνων καταστροφής της. Η εκμετάλλευση και η «αξιοποίηση» των φυσικών πόρων στην πορεία του χρόνου και την εξέλιξη των κοινωνιών, προσδιορίστηκε και επαναπροσδιορίστηκε πολλές φορές σύμφωνα με τις οικονομικές και ίσως λιγότερο τις κοινωνικές προτεραιότητες του Δυτικού, βιομηχανικού κόσμου. Για παράδειγμα, "αξιοποίηση" της Φύσης στο παρελθόν σήμαινε οικειοποίηση της Φύσης στο μέγιστο επίπεδο και ένταση ώστε να επιτευχθεί η οικονομική και βιομηχανική ανάπτυξη, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι δυσμενείς επιπτώσεις της ανάπτυξης στην κοινωνία και το φυσικό περιβάλλον. Στο φιλοσοφικό αυτό σχήμα οργάνωσης οι δύο πόλοι Άνθρωπος-Φύση βρίσκονταν αντιμέτωποι, προσπαθώντας ο πρώτος να δράσει "κυριαρχικά" πάνω στο δεύτερο.

Η κατανομή των δικαιωμάτων πρόσβασης και χρήσης (ιδιοκτησιακά δικαιώματα) των φυσικών πόρων, ανάμεσα στα μέλη που μορφώνουν την κοινωνία, δημιουργεί σε πολλές περιπτώσεις συνθήκες και έμμεσης κατανομής. Στις περιπτώσεις έμμεσης κατανομής οι αποφάσεις που λαμβάνει μία κοινωνική ομάδα σχετικά με τους όρους και τρόπους χρήσης ενός φυσικού πόρου, επηρεάζουν και την "κατάσταση" άλλων παρακείμενων ή γειτονικών πόρων, ή ακόμη "απαγορεύουν" την άσκηση άλλων χρήσεων, προκαλώντας και έμμεσες χρήσεις. Η διάθεση αποβλήτων για παράδειγμα, σε ποτάμι, αποκλείει άλλους χρήστες, από τη χρησιμοποίηση του ποταμού ως πηγή ύδρευσης, και ταυτόχρονα τους απαγορεύει να το χρησιμοποιήσουν ως χώρο κολύμβησης, ψαρέματος, ως χώρο αναψυχής γενικότερα. Οι δραστηριότητες αναψυχής που

μπορούν να αναπτυχθούν από την αξιοποίηση του ποταμού του παραδείγματός μας αποτελούν τις ευαίσθητες χρήσεις: επηρεάζονται από τις χρήσεις που υποβαθμίζουν τον πόρο, αλλά οι ίδιες δεν τις επηρεάζουν. Οι σχέσεις ανάμεσα στους χρήστες σε αυτές τις περιπτώσεις δεν είναι συμμετρικές. Οι χρήσεις του οικοσυστήματος που προκαλούν υποβάθμιση εμπεριέχουν σχεδόν πάντα έμμεση κατανομή.

Κάθε μορφή ιδιοκτησίας στον πυρήνα της εμπεριέχει σύγκρουση. Η οικειοποίηση της Φύσης από ένα άτομο ή μία ομάδα, πάντα υπέθαλπε συνθήκες κοινωνικής σύγκρουσης. Ο περιορισμός ή η απαγόρευση της πρόσβασης σε μέλη της κοινωνικής συλλογικότητας, λειτουργεί ανταγωνιστικά και κάποιες φορές ίσως και συγκρουσιακά ανάμεσα σε εκείνους που έχουν το δικαίωμα πρόσβασης και σε εκείνους που αποκλείονται. Παράλληλα κάθε καθεστώς ιδιοκτησίας λειτουργεί και σε συμβολικό, εκτός από το οργανωτικό λειτουργικό επίπεδο. Η κρατικοποίηση των φυσικών πόρων την περίοδο συγκρότησης και εδραίωσης των εθνών-κρατών, επιχειρηματολογεί για την λειτουργία της ιδιοκτησίας σε επίπεδο συμβόλων.

Περαπέραν, μέσω του μηχανισμού της αγοράς υποστηρίζεται ότι μπορεί να επιτευχθεί "άκοπα" η ισορροπία ανάμεσα στο «προστατεύσιμο και στο αξιοποιήσιμο και η εναρμόνιση ανάμεσα στο οικονομικά εφικτό και στο τεχνικά επιτεύξιμο... χωρίς απώλειες και κοινωνικές συγκρούσεις» (Τσουκαλάς 1998). Προς αυτήν την κατεύθυνση, πιστεύουν ότι η επιστήμη και η τεχνολογική εξέλιξη μπορεί να συμβάλλει ουσιαστικά κι ιδιαίτερα ο κλάδος της βιοτεχνολογίας. Οι φυσιοεπιχειρήσεις αποτελούν ένα νέο κλάδο επιχειρήσεων οι οποίες δομούνται, καθώς λειτουργούν στην οικονομία της αγοράς, στην ιδιωτική κατοχή των φυσικών πόρων. Οι φυσιοεπιχειρήσεις αυτές αποτελούν ένα δυναμικό μηχανισμό οικονομικής μεγέθυνσης που συμβάλλει στην αναπτυξιακή πορεία μίας γεωγραφικής περιοχής, που εμπεριέχει "πολύτιμους" φυσικούς πόρους.

Η τρέχουσα ιδεολογία τείνει να εκτιμά αντικείμενα που είτε είναι σπάνια, είτε έχουν εμπορευματική αξία (Παπαδημητρίου 1999). Ενώ οι πόροι ορίζονται σύμφωνα με τις ανθρώπινες ανάγκες, δεν μπορούμε να τους διαχειριστούμε πάντα ως απλά εμπορεύσιμα είδη, λόγω της οικολογικής αξίας τους που δεν απεικονίζεται στην αγοραία αξία τους (Grima and Berkes 1989). Αντικείμενο κάθε επιχείρησης είναι το "προϊόν" στο οποίο στηρίζει την ύπαρξή της και τη λειτουργία της και σκοπός της η επίτευξη του κέρδους. Καθώς η κινητήρια δύναμη της οικονομίας είναι η συσσώρευση του κέρδους οι οικολογικές ευαισθησίες συντρίβονται (Παπαδημητρίου 1999). Τουλάχιστον αυτό συνέβαινε μέχρι πρόσφατα.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση, στη "φυσιοεπιχείρηση" το προϊόν είναι η Φύση, η τεχνικά οικειοποιημένη φύση. Το φυσικό περιβάλλον δεν αποτελούσε πάντα οικονομικό στοιχείο, αγαθό της κοινωνίας. Στην αρχική σύλληψη της έννοιας της Φύσης, στο πλαίσιο της παραγωγικής διαδικασίας, οι φυσικοί πόροι εκλαμβάνονταν ως ένα αυθύπαρκτο στοιχείο με αντικειμενική εξω-οικονομική υπόσταση. Οι χρήσεις έρχονται και παρέρχονται, μετατοπίζονται και αναχωροθετούνται χωρίς ποτέ η μήτρα (η Φύση) που τις φιλοξενεί να συμμετέχει ενεργά σε αυτή τη δυναμική διαδικασία. Ο άνθρωπος ως κοινωνική οντότητα, αντιπαράθεται στη Φύση, από την οποία παίρνει τα στοιχεία εκείνα που του χρειάζονται για να θεραπεύσει τις ανάγκες του. Σε αυτή τη διαδικασία η Φύση προσφέρεται με απόλυτη γενναιοδωρία που δεν κοστίζει τίποτα. Το μόνο πραγματικό κόστος της παραγωγής είναι η "καταβολή" της ανθρώπινης εργασίας (Σοφούλης 1979).

Όμως μέσα από την διαδικασία της παραγωγής ως κοινωνικά σημασιολογημένη διαδικασία, η Φύση δέχεται την ενέργεια από τον άνθρωπο και μετατρέπεται σε προϊόν. Σαν οικειοποιημένο στοιχείο της υλικής πραγματικότητας το προϊόν δεν μπορεί να πάψει να είναι τέτοιο παρά (1) είτε αν αποτελέσει την ύλη για την παραγωγή άλλου προϊόντος, (2) είτε αν ο άνθρωπος παύσει να ι

χρησιμοποιεί. Αν θεωρήσουμε ότι προϊόν είναι κάθε αντικείμενο οικειοποιημένο από τον άνθρωπο, τότε και η Φύση μπορεί να νοηθεί σαν προϊόν από την στιγμή που στη συγκεκριμένη της μορφή λειτουργεί κατά οποιαδήποτε τρόπο στο χώρο των αντικειμένων που χρησιμοποιεί ο άνθρωπος. Καθώς η φύση αποκτά κοινωνική σημασία, μέσα από την εργασιακή διεργασία, μετασχηματίζεται σε προϊόν. Όταν η κοινωνία έχει εξαντλήσει κάθε περιθώριο "πρωτογενούς παραγωγής!" τότε τα πάντα σε αυτή την κοινωνία είναι εξ ορισμού προϊόντα. Κατά αυτόν τον τρόπο οι φυσικοί πόροι αποβάλλουν τον προσδιορισμό "φυσικοί" και κατατάσσονται στην κατηγορία των "παρηγμένων" ή των "ανθρωπογενών". Ο μετασχηματισμός των φυσικών πόρων είναι μία προέκταση της κοινωνικής εξέλιξης αλλά και της τεχνολογικής. Όταν μια συλλογικότητα, κοινωνική οντότητα έχει πρωτογενή παραγωγή τότε ενδιαφέρεται, επεξεργάζεται και εφαρμόζει διαχειριστικά σχέδια ώστε να βελτιστοποιήσει τον τρόπο χρήσης του πόρου, προστατεύοντας τον εαυτό της μέσω της διατήρησης του πόρου.

Όταν η Φύση αποτελεί πλέον ένα προϊόν, μέσω της παραγωγικής διαδικασίας, τότε η προσοχή και το ενδιαφέρον της κοινωνίας μετατοπίζεται από το σχεδιασμό και την εφαρμογή ενός πλαισίου διαχείρισης ακόμη και στην υποκατάσταση του αγαθού "φυσικός πόρος" όταν θεωρεί ότι η φέρουσα ικανότητα του πόρου δεν μπορεί πλέον να την υποστηρίξει. Η υποκατάσταση του πόρου είναι εφικτή, όταν η κοινωνία κατέχει την τεχνολογία εκείνη που θα τις επιτρέψει να την πραγματοποιήσει (Σοφούλης 1979).

Η προοπτική της Φύσης ως αγαθό-προϊόν, προάγει την προσπάθεια επίτευξης της ισορροπίας ανάμεσα στο οικονομικά εφικτό και στο τεχνικά επιτεύξιμο. Αυτή άλλωστε είναι μία από τις αρχές λειτουργίας και ανάπτυξης των επιχειρήσεων. Η δυναμική που "δωρίζει" η τεχνολογία στις επιχειρήσεις δεν μπορεί να χαρακτηριστεί - σύμφωνα με την μέχρι τώρα εμπειρία - ως περιβαλλοντικά και κοινωνικά δίκαιη.

Μέσω της τεχνολογικής προόδου οι πόροι της Φύσης δέχονται μια όλο και πιο περίτεχνη εκμετάλλευση. Η τεχνολογία, αυτονομημένη από τις ανθρωπίνες ανάγκες έχει ενσωματωθεί σε μέτωπο εξουσίας των πραγμάτων έναντι των ανθρώπων (Παπαδημητρίου 1999). Οι κοινωνικές συγκρούσεις πολυεπίπεδες και πολύμορφες, στην πιο απλή τους μορφή, εμπεριέχουν και την προσπάθεια ελέγχου φυσικών πόρων, υποστήριξης της επιβίωσης των ανθρώπων, όπως για παράδειγμα το νερό.

Η ιστορία της ιδιωτικοποίησης των φυσικών πόρων, έχει αποδείξει ότι φέρει αποτελέσματα σε τομείς αποκλεισμού και ελέγχου, αλλά κανείς δεν μπορεί να ισχυριστεί ότι αποτελεί κοινωνικά δίκαιη λύση. Όλες οι παροχές (υπηρεσίες) και τα προϊόντα (αγαθά) της Φύσης, δεν είναι δυνατόν να ελεγχθούν και να κατανεμηθούν ανάλογα με τη προσπάθεια προστασίας που καταβάλει κάθε χρήστης, αλλά ούτε και να αξιολογηθούν με αγοραίες μονάδες μέτρησης. Η καθαρή ατμόσφαιρα, το ασφαλές νερό, η Φύση σε κάθε έκφρασή της, επηρεάζουν την ποιότητα της ζωής των κατοίκων, όχι μόνο σε τοπικό επίπεδο, αλλά παγκόσμια. Επιπλέον η φύση δεν μπορεί να χαρακτηριστεί "ταξική". Η αταξικότητα και ο εξισωτισμός αποτελούν εγγενής ιδιότητες της φύσης. Η καταστροφή της ή η υποβάθμισή της απειλεί όλους τους κατοίκους του πλανήτη. Ο βαθμός και η ένταση της ευθύνης για την εξέλιξη αυτή όμως, βαρραίνει άνισα, σύνολα του πλανητικού πληθυσμού.

### Η Κρατική Ιδιοκτησία

Ιστορικά η τάση συγκέντρωσης των δικαιωμάτων των φυσικών πόρων στο Κράτος, που αποτελεί σήμερα τον κύριο ιδιοκτήτη τους, είναι μέρος της διαδικασίας της εθνικής συγκρότησης, όπου ισχύοντα δικαιώματα περιορίστηκαν προς όφελος των κρατικών. Η κρατικοποίηση της Φύσης συνέβαλε στην αντιμετώπιση των εκτάκτων κοινωνικών αναγκών, όπως για παράδειγμα, πολεμικές καταστάσεις, αλλά και άλλου είδους απειλές του εθνικού κράτους, που θα επέβαλαν την "κίνητοποίηση" φυσικών πόρων, για την

αποφυγή των κινδύνων.

Το Κράτος και ως κοινωνικός πρόσωπο, μπορεί να υποστηρίξει διαδικασίες και υπηρεσίες, που στόχο έχουν την ανάδειξη και την προσφορά ποιοτικών χαρακτηριστικών, χωρίς την “υποχρεωτική” αποφορά κέρδους. Μέσω της κρατικής ιδιοκτησίας οι πόροι θεραπεύουν ανάμεσα σε άλλα και ανάγκες αναψυχής και αισθητικής αξίας, των πολιτών που συγκροτούν το κράτος. Στις αστικές περιοχές η παροχή τέτοιων υπηρεσιών είναι ιδιαίτερα κρίσιμη για την ποιότητα ζωής των κατοίκων. Επιπλέον η κρατική μηχανή διαθέτει ή τουλάχιστον οφείλει να διαθέτει τους πόρους πρόληψης και αντιμετώπισης κινδύνων που απειλούν μεγάλα τμήματα πληθυσμών, ή εδαφών, όταν οι προστατευτικές λειτουργίες της Φύσης, δεν επαρκούν (Παπασταύρος και Μακρής 1986). Σε ορισμένες περιπτώσεις ο ρόλος του κράτους είναι σημαντικός παράγοντας για τη συνέχιση της ζωής της Φύσης, αλλά και του ανθρώπινου πληθυσμού που φιλοξενείται σε αυτή.

Η Φύση εκτός από το “βιολογικό” της περιεχόμενο, εμπεριλαμβάνει και στοιχεία πολιτισμού. Φιλοξενεί και εξελίσσει κοινωνικά χαρακτηριστικά που την κάνουν ξεχωριστή σε κάθε έκφρασή της. Το Κράτος προσανατολίζεται και σε επενδύσεις στη Φύση, κοινωνικού περιεχομένου, τις οποίες η ιδιωτική πρωτοβουλία υλοποιεί, μόνο όταν η επένδυση θα λειτουργήσει θετικά προς την εσορή κέρδους. Το ελληνικό σύνταγμα υπογραμμίζει την κρατική υποχρέωση να προστατεύει το φυσικό, αλλά και πολιτισμικό περιβάλλον. Η έννοια της “προστασίας” δηλώνεται με την παροχή ασφάλειας κατά διαφόρων κινδύνων, δραστηριότητες που δεν αποφέρουν κέρδη με οικονομική διάσταση. Αποτελούν όμως απαραίτητες λειτουργίες για την «εξασφάλιση των φυσικών βάσεων της ζωής και την ποιότητα της ζωής» (Σιούτη 1988).

Ενώ το Κράτος μπορεί να υποστηρίξει κοινωνικά δίκαιες λύσεις, εξασφαλίζοντας τα ίδια δικαιώματα για όλους τους πολίτες τους, έχει αποδειχτεί ότι δεν λειτουργεί αποτελεσματικά, δηλαδή

δεν επιτυγχάνει τα επίπεδα προστασίας και διατήρησης της Φύσης, τα οποία θα απομάκρυναν κάθε κίνδυνο καταστροφής ή υποβάθμισής της. Οι υποστηρικτές της ιδιωτικοποίησης της φύσης, στηριζόμενοι στην αναποτελεσματικότητα, που έχει εμφανίσει σε αρκετές περιπτώσεις η ανάληψη ευθύνης προστασίας και διατήρησης φυσικών πόρων από το Κράτος, θεωρούν ως τη μοναδική απάντηση στο πρόβλημα την ιδιωτικοποίηση.

### Η Κοινωνική Ιδιοκτησία

Η χρήση του όρου κοινή ιδιοκτησία είναι αμφιλεγόμενη. Γεγονός που αφενός οφείλεται στο διαφορετικό εννοιολογικό και φιλοσοφικό πλαίσιο παραδοσιακών αξιών και αφετέρου στη Δύση κατά κανόνα ένας πόρος είτε ανήκει στο Κράτος, είτε ανήκει σε άτομο, ιδιώτη. Υπό αυτή την έννοια, οι πόροι που δεν υπόκεινται στην κρατική ή ιδιωτική αρχή ονομάζονται “κοινής ιδιοκτησίας”, δηλαδή δεν ανήκουν σε κανέναν, συνεπώς είναι ελεύθερα αγαθά. Σύμφωνα με αυτόν τον ορισμό της κοινής ιδιοκτησίας, τέτοιοι πόροι είναι ελεύθερης πρόσβασης και ελεύθερα διαθέσιμοι σε όλους (Grima and Berkes 1989).

Όμως ως θεσμός, η κοινή ιδιοκτησία πρέπει να διακριθεί από την ελεύθερη πρόσβαση, όπου δεν υπάρχουν καθόλου κανόνες ορισμού και ρύθμισης των ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων. Συχνά σε αυτό που εμφανίζεται εξωτερικά ως ελεύθερη πρόσβαση, στο εσωτερικό του ενυπάρχει συνεργασία από ανεξάρτητους χρήστες σύμφωνα με κάποιο σύνολο κανόνων που ορίζουν δικαιώματα χρήσης. Αυτό το σύνολο κανόνων που ρυθμίζουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις είναι στην ουσία αυτό που ονομάζουμε κοινή ιδιοκτησία ή κοινοτική ιδιοκτησία.

Οι κοινής ιδιοκτησίας πόροι ανήκουν σε μία ομάδα - κοινότητα και επομένως η χρήση του όρου πρέπει να περιορίζεται στους κοινοτικούς πόρους. Πρόκειται δηλαδή για πόρους οι οποίοι υπόκεινται στις κοινοτικές ρυθμίσεις για αποκλεισμό των μη-

ιδιοκτητών και κατανομή ανάμεσα στους συν-ιδιοκτήτες. Ο όρος κοινή ιδιοκτησία δε σημαίνει ότι είναι ιδιοκτησία όλων. Υποδηλώνει ότι οι εν δυνάμει χρήστες, που δεν ανήκουν σε μία συγκεκριμένη ομάδα ισότιμων ιδιοκτητών, αποκλείονται από την χρήση του πόρου (Berkes and Farvar 1989). Τα κύρια χαρακτηριστικά ενός πόρου υπό κοινή ιδιοκτησία είναι τα ακόλουθα: (α) η ιδιοκτησία ανήκει σε μία κοινότητα χρηστών, (β) κάθε χρήστης έχει ανεξάρτητο δικαίωμα πρόσβασης στον πόρο, (γ) υπάρχει εκούσια οργάνωση και συνεργασία ανάμεσα στους χρήστες (Bullock and Baden 1977).

Η εμπειρική τεκμηρίωση και η συστηματική έρευνα σε Δυτικές και μη - Δυτικές κοινωνίες, στο παρόν και στο παρελθόν αποκαλύπτουν, αναλύουν, συνθέτουν και τεκμηριώνουν διαχειριστικά σχέδια των πόρων, όχι απαραίτητα εμπνευσμένα από ιδιωτική ή κρατική αρχή, αλλά από οργανώσεις χρηστών. Αυτές οι 'τρίτες' πρακτικές διαχείρισης, στηριζόμενες στη συνεργασία και την αμοιβαιότητα των εμπλεκόμενων ατόμων ή ομάδων, αποδοκιμάζουν και απομακρύνουν οποιαδήποτε μορφή ανταγωνισμού και τον έντονο ατομικισμό. Το στοιχείο που καθορίζει σε μεγάλο βαθμό την επιτυχία ή την αποτυχία αυτών των διαχειριστικών σχεδίων είναι σε ποια έκταση οι θεσμοί ενθαρρύνουν τη συνεχή επικοινωνία μεταξύ των χρηστών, σχετικά για τις συνθήκες που ενυπάρχουν στο συγκεκριμένο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον. Οι σχέσεις που αναπτύσσονται στο εσωτερικό μιας οργάνωσης, προδικάζουν την εξέλιξη της κατάστασης του φυσικού πόρου, αλλά και προσδιορίζουν ενδιαφέρουσες ποιότητες της κοινωνικής ζωής.

Οι πρακτικές διαχείρισης των πόρων κοινής ιδιοκτησίας αναφέρονται σε συλλογικό επίπεδο, σε επίπεδο κοινότητας, ως μόρφωμα οργάνωσης ενός (σχετικά μικρού) συνόλου ανθρώπων που χρησιμοποιεί ένα συγκεκριμένο πόρο και όχι στο άτομο ως ανεξάρτητο δρον υποκείμενο. Η αυτό-οργάνωση αποτελεί έννοια κλειδί για την κατανόηση της λειτουργίας της κοινωνικής ιδιοκτησίας. Το θεσμικό πλαίσιο οργάνωσης και

λειτουργίας χαρακτηρίζεται εξισωτικό, προσφέροντας τις ίδιες δυνατότητες και επιβάλλοντας τους ίδιους περιορισμούς σε όλους. Ο εξισωτικός χαρακτήρας της κοινοτικής ιδιοκτησίας περιορίζεται στα μέλη της κοινότητας που αποφασίζει να αυτό-οργανωθεί και να οργανώσει κατά αυτόν τον τρόπο, τη Φύση και την οικειοποίηση της Φύσης. Εξωτερικά της κοινότητας ισχύει πλήρης αποκλεισμός. Κανείς δεν μπορεί να οικειοποιηθεί τους φυσικούς πόρους, χωρίς να κατέχει την ιδιότητα του μέλους της αυτό-οργανωμένης ομάδας. Οφείλουμε να διαχωρίσουμε την έννοια της Κοινότητας ως σύνολο, ομάδα χρηστών, που οργανώνουν το πλαίσιο μέσα στο οποίο λειτουργούν οι πόροι και συμπεριφέρονται οι χρήστες και στην κοινότητα ως πολιτειακό μόρφωμα, όπως το γνωρίσαμε, στη διοικητική οργάνωση της χώρας μας.

Η κοινοτική ιδιοκτησία, ίσως μπορεί να γεφυρώσει το χάσμα ανάμεσα στην ιδιωτική και την κρατική, αναπτύσσοντας επιλεκτικά χαρακτηριστικά και των δύο "ακραίων" μορφών ιδιοκτησίας. Η κοινοτική διαχείριση θα συμβάλλει αφενός στον περιορισμό των κρατικών πόρων που καταναλώνονται για την προστασία και διαχείριση της Φύσης, αφενός θα επιτρέψει την οικειοποίηση της Φύσης, με την ένταση εκείνη που δεν θα απειλεί τη φέρουσα ικανότητα των πόρων. Η καταστροφή ή η υποβάθμιση του πόρου, γύρω από τον οποίο οργανώνεται η κοινότητα των χρηστών εγκαθιδρύοντας το καθεστώς της κοινοτικής ιδιοκτησίας, θα σημάνει επίσης την κατάρρευση της κοινωνικής ομάδας η οποία υποστηρίζει το συγκεκριμένο διαχειριστικό σχέδιο.

Ένα καθεστώς κοινής ιδιοκτησίας που λειτουργεί σωστά διακρίνεται από:

- 1) περιορισμένες (ή καθόλου) διαφωνίες και περιορισμένη προσπάθεια για την τήρηση των κανόνων: το καθεστώς είναι αποτελεσματικό,
- 2) δυνατότητα αντιμετώπισης προοδευτικών αλλαγών μέσω



προσαρμογής, για παράδειγμα, νέες παραγωγικές τεχνικές: το καθεστώς είναι σταθερό.

3) δυνατότητα εξομάλυνσης ξαφνικών αναταραχών ή αμφιδιασμών: το καθεστώς είναι προσαρμοστικό.

4) κοινή αντίληψη του δικαίου ανάμεσα στα μέλη όσον αφορά τους συντελεστές παραγωγής και τα αποτελέσματά: το καθεστώς είναι δίκαιο (Gibbs and Bromley 1989).

Για να εμφανιστεί και να εδραιωθεί ένα καθεστώς κοινής ιδιοκτησίας ώστε να είναι αποτελεσματικό, σταθερό, προσαρμοστικό και δίκαιο, ένα σύστημα παραγόντων πρέπει να ικανοποιείται. Οι μεταβλητές αυτές σχετίζονται με τους πόρους, με το μηχανισμό της προσφοράς και της ζήτησης και την κοινότητα, δηλαδή την ομάδα των οικειοποιητών που αποφασίζει να αυτό-οργανωθεί και σε εθελοντική βάση αποφασίζει να θέσει ορισμένα πρότυπα και σταθερότυπα συμπεριφοράς, τα οποία θα εξασφαλίσουν αφενός την απρόσκοπτη, στο βάθος του χρόνου, ικανοποίηση των αναγκών της κι αφετέρου θα διατηρεί την λειτουργία του ή των φυσικών πόρων σε επίπεδο ίσο ή μικρότερο από εκείνο της φέρουσας ικανότητάς τους.

Η δημιουργία μίας οργάνωσης και η επεξεργασία στρατηγικών συνεργασίας, για τη χρήση ενός πόρου κοινής ιδιοκτησίας, δεν αποτελούν αφ' εαυτών εγγύηση ότι η οργάνωση θα επιβιώσει στο χρόνο. Πολλές προσπάθειες για την επίτευξη στρατηγικών συνεργασίας έχουν καταρρεύσει μετά από λίγα χρόνια. Η αρχική αντίληψη για τη φύση του προβλήματος, οι εναλλακτικές λύσεις για συνεργασία, η δυνατότητα της αμοιβαίας εμπιστοσύνης, μετασχηματίζονται στο χρόνο. Τα άτομα που υπόκεινται στους λειτουργικούς κανόνες κοινής ιδιοκτησίας, αλληλεπενεργώντας μεταξύ τους και με τον φυσικό πόρο είναι τα ίδια που αποφασίζουν για τον μετασχηματισμό τους, ώστε να προσαρμοστούν καλύτερα στις συγκεκριμένες περιβαλλοντικές συνθήκες και οικονομικές συντεταγμένες. Η ομάδα των οικειοποιητών, η κοινότητα, που αναλαμβάνει να σχεδιάσει, να αναπτύξει και να προστατεύσει

το σχέδιο διαχείρισης που εμπνεύστηκε, μοιράζεται ορισμένα χαρακτηριστικά και των τριών τύπων ομάδων που ανέπτυξε ο Os-  
lon (1991) στη θεωρία του περί συλλογικού πράττειν. Η ιδιαίτερη αυτή συμπεριφορά που παρουσιάζει η κοινότητα, στη δομή της, ως ομάδα με σκοπό την επίτευξη ενός συλλογικού σκοπού, την καθιστά ένα ιδιόμορφο σχήμα κοινωνικής δράσης.

Η κοινοτική διαχείριση σε ένα σύγχρονο χώρο, δεν έχει λόγο ύπαρξης, χωρίς και τη συμμετοχή κρατικών υπηρεσιών, εταιριών και μη κυβερνητικών οργανισμών. Η συν-διαχείριση σε ένα ανταγωνιστικό πλαίσιο αγοράς οικονομίας αποτελεί μία διαφορετική προσέγγιση διαχείρισης του πόρου αλλά και μία εν δυνάμει παραγωγή ροής εισοδημάτων προς την κοινότητα. Το Κράτος ή/και ένας μη κυβερνητικός οργανισμός, μέσω των υπηρεσιών του, μπορεί να συμβάλλει στην συγκέντρωση δεδομένων για την κατάσταση του πόρου, να παράσχει στην κοινότητα την δυνατότητα πρόσβασης και αξιοποίησης νέων τεχνολογιών, ακόμη και να την ευαισθητοποιήσει μέσω συστηματικής και διηθητικής εκπαίδευσης. Η τοπική κοινότητα θα συμβάλλει στο σχεδιασμό και θα αναλάβει την εφαρμογή του συστήματος διαχείρισης, το οποίο θα είναι εμπνευσμένο, από τις περιβαλλοντικές, κοινωνικές οικονομικές και πολιτισμικές αξίες της, με την επικουρία κρατικών αρχών, μη κυβερνητικών οργανισμών, επιστημονικών ομάδων.

Η γεωγραφικά εντοπισμένη κοινότητα στην εποχή της παγκοσμιοποίησης μπορεί να λειτουργήσει ως η "αιχμή του δόρατος" μίας παγκόσμιας κοινότητας, η οποία "υιοθετεί" τον φυσικό πόρο. Η "κοινότητα της επικοινωνίας" η οποία αποτελεί την παγκόσμια "τοπική" κοινότητα, ανταλλάσσει εμπειρίες και γνώση σχετικά με τις εναλλακτικές λύσεις αντιμετώπισης προβλημάτων που αντιμετωπίζει η γεωγραφικά εντοπισμένη κοινότητα. Η επικοινωνία ανάμεσα στα μέλη τους, επιτυγχάνεται με τη χρήση της σύγχρονης τεχνολογίας.

Το αριθμητικό μέγεθος της τοπικής κοινότητας, αν και εξ' ορισμού

είναι περιορισμένο, τοπικά εντοπισμένο, (στην κοινότητα ανήκουν όσοι διαμένουν κοντά στον πόρο), δεν επηρεάζει τη λειτουργία της επικοινωνίας. Η σύγχρονη τεχνολογία, περιορίζει στο ελάχιστο το κόστος επικοινωνίας. Εξακολουθεί όμως να αποτελεί τον παράγοντα εκείνο που θα επιτρέψει ή θα απομακρύνει κάθε είδους εξωτερικό καταναγκασμό. Η τοπική κοινότητα είναι εκείνη που θα φέρει την ευθύνη και τα κόστη εφαρμογής του διαχειριστικού σχεδίου. Καθώς δεν μπορεί να απομακρυνθεί ο κίνδυνος της "αποστασίας", να καταστεί κυρίαρχη συμπεριφορά εκείνη του "λαθρεπιβάτη" και να προβλεφθεί κάθε πιθανός τρόπος αντιμετώπισής της, η κοινότητα χρήζει της συμβολής των υπόλοιπων συν-διαχειριστών του πόρου της. Συμβολή η οποία ως διορθωτική στρατηγική μεταβλητή, διακρίνεται πλήρως από τον "εξωτερικό καταναγκασμό". Ο κρατικός και ανεξάρτητος εταίρος μπορεί να συμβάλει μέσω των υπηρεσιών του στην τήρηση των αποφάσεων της κοινότητας, εν γένει του διαχειριστικού σχεδίου, ενώ και η παγκόσμια κοινότητα να προσφέρει εργαλεία και μηχανισμούς αντιμετώπισης της "αποκλίνουσας" συμπεριφοράς.

Η τοπική κοινότητα αναλαμβάνει την πρωτοβουλία διαχείρισης ενός πόρου, με συμπαράστατη της την κρατική οργάνωση. Η "μετάθεση" της προστασίας και διαχείρισης των πόρων από το εθνικό κράτος, σε κοινότητες πολιτών-χρηστών αποτελεί μία εναλλακτική λύση από εκείνη της ιδιωτικοποίησης, όπου η αποτελεσματικότητα επιτυγχάνεται εις βάρος της ευθυδικίας.

Δεν μπορούμε να δηλώσουμε αξιωματικά ποιο καθεστώς λειτουργεί αποτελεσματικά. Είναι απαραίτητο, αρχικά, να οριστεί τι σημαίνει "κοινό" και τι "ιδιωτικό" και να γίνει κατανοητή η διαφορά ανάμεσα στις δύο αυτές έννοιες σε συγκεκριμένο χώρο, χρόνο, συνθήκες και κοινωνικές πραγματικότητες. Για την εφαρμογή ενός συστήματος ιδιωτικής ιδιοκτησίας ή οποιουδήποτε άλλου καθεστώτος ιδιοκτησίας, το Κράτος αποτελεί έναν από τους τρόπους υποστήριξης της εφαρμογής. Υπάρχουν, όμως, κι οι άλλες μορφές ελέγχου ή ρυθμίσεων

που είναι διαθέσιμες και αξιοποιήσιμες από κοινότητες που διαχειρίζονται τους κοινόχρηστους πόρους τους. Για τον Taylor (1992) η κρατική ιδιοκτησία αποτελεί μία μόνο μορφή ελέγχου, ανάμεσα σε περισσότερες υπαρκτές, ενώ η ιδιωτική αποτελεί ένα άλλο, εξ ίσου, πολύπλοκο σύνολο κανόνων. Όμως, η κρατική ιδιοκτησία δεν αποτελεί την κατ' ανάγκη εναλλακτική λύση της ιδιωτικής ιδιοκτησίας.

Η βέλτιστη διαχείριση των φυσικών πόρων, αποτελεί τον πυρήνα κάθε πολιτικής περιβάλλοντος. Η ειδοποιός διαφορά ανάμεσα στα ποικίλα διαχειριστικά σχέδια και στρατηγικές είναι ο εξειδικευμένος ορισμός που δίνεται στη γενική έννοια "οργάνωση". Οι συγκριτικές προσεγγίσεις της βέλτιστης οργάνωσης και διαχείρισης της Φύσης δεν πρέπει να περιορίζονται σε εκθέσεις και αναλύσεις πλεονεκτημάτων και μειονεκτημάτων κάθε ιδιοκτησιακού καθεστώτος. Η οργάνωση και η διαχείριση κάθε φυσικού πόρου αποτελεί μία εξειδικευμένη περίπτωση, στην οποία, πριν επιλεγεί το καταλληλότερο διαχειριστικό πρόγραμμα, έχει προηγηθεί η έρευνα η μελέτη και ο έλεγχος ποιο καθεστώς μπορεί να λειτουργήσει αποτελεσματικότερα ικανοποιώντας τις αρχές της αειφορίας και της ευθυδικίας.

### Σημειώσεις:

1. Όταν οι φυσικοί πόροι δεν έχουν δεχθεί καμία προηγούμενη επέμβαση ή οικειοποίηση από τον άνθρωπο, τότε έχουμε "πρωτογενή παραγωγή"

### Βιβλιογραφία

Γεωργιάδης, Α. και Σταθόπουλος Μ. (1985) Αστικός Κώδιξ Κατ' άρθρο ερμηνεία. V Εμπράγματο Δίκαιο (άρθρα 947-1117), Εκδόσεις Αφοι Π. Σάκκουλα, Αθήνα.

Παπαδημητρίου, Ε. (1999) Για μία νέα Φιλοσοφία της Φύσης: Η πρόκληση της Οικολογίας και οι απαντήσεις της Φιλοσοφίας, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα.

Παπασταύρος, Α.Κ. και Μακρής Κ.Ι (1986) Δασική πολιτική

(Ιδιαίτερα στην Ελλάδα). Τεύχος Β, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις ΑΠΘ, Τμήμα Δημοσιευμάτων, Θεσσαλονίκη.

Σιούτη, Γ. (1988) Η συμμετοχή των πολιτών στην προστασία του περιβάλλοντος, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα.

Σοφούλης, Κ. Μ. (1979) Το έδαφος ως παραγόμενος συντελεστής της παραγωγής, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

Τσουκαλάς, Κ. (1998) «Ιδιωτικοποίηση της Φύσης», Το Βήμα (27/9/1998).

Baden, J. (1977) A Primer for the Management of Common Pool Problems. Στο Hardin G. and Baden, J (eds.), *Managing the Commons*, W. H. Freeman and Company, San Francisco.

Baden, J. And Stroup R. (1977) Property Rights, Environmental Quality and the Management of National Forests. Στο Hardin G. And Baden, J (eds.), *Managing the Commons*, W. H. Freeman and Company, San Francisco.

Berkes, F. (1989) Co-operation from the Perspective of Human Ecology. Στο Berkes F. (ed.), *Common Property Resources*, Belhaven Press, London.

Berkes, F., and Farvar, M. T. (1989) Introduction and Overview. Στο Berkes F. (ed.), *Common Property Resources*, Belhaven Press, London.

Bromley, D. W. (1992) The Commons, Property, and Common Property Regimes. Στο Bromley D. W. (ed.), *Making the Commons Work*, ICS Press, San Francisco, California.

Buck, Cox, S. J. (1989) Multi-Jurisdictional Resources: Testing a Typology for Problem Structuring. Στο Berkes F. (ed.), *Common Property Resources*, Belhaven Press, London.

Bullock, K. and Baden, J. (1977) Communes and the Logic of the Commons. Στο Hardin G. And Baden, J (eds.), (1977) *Managing the Commons*, W. H. Freeman and Company, San Francisco.

Gibbs, C. J. N., and Bromley, D. W. (1989) Institutional Arrangements of Rural Resources: Common Property Regimes.

Στο Berkes F. (ed.), *Common Property Resources*, Belhaven Press, London.

Grima, A. P. L., and Berkes, F. (1989) Natural Resources: Access, Rights to Use and Management. Στο Berkes F. (ed.), *Common Property Resources*, Belhaven Press, London.

Oakerson, R. J. (1992) Analyzing the Commons: A Framework. Στο Bromley D. W. (ed.), *Making the Commons Work*, ICS Press, San Francisco, California.

Olson, M. (1991) Η Λογική της Συλλογικής Δράσης. Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα

Ostrom, E. (1977) Collective Action and the Tragedy of the Commons. Στο Hardin G. and Baden, J (eds.), *Managing the Commons*, W. H. Freeman and Company, San Francisco.

Ostrom, E. (1992) *The Rudiments of a Theory of the Origins, Survival, and Performance of Common Property Institutions*. Στο Bromley D. W. (ed.) *Making the Commons Work*, ICS Press, San Francisco, California.

Ostrom, V., and Ostrom, E. (1977) A Theory for Institutional Analysis of Common Pool Problems. Στο Hardin G. And Baden, J (eds.), *Managing the Commons*, W. H. Freeman and Company, San Francisco.

Ostrom, E. (1987) Institutional Arrangements for Resolving the Commons Dilemma: Some Contending Approaches. Στο McCay, B. J., and Acheson, J. M. (eds.), *The Question of the Commons*, The University of Arizona Press, Tucson.

Randall, A. (1981) *Resource Economics: An Economic Approach to National Resource and Environment Policy*, Grid Publishing, Inc., Columbus, Ohio.

Taylor, M. (1992) The Economics and Politics of Property Rights and Common Pool Resources. *Natural Resources Journal* 32: 633-648.